

Валентина М. Златановић Марковић УДК 821.163.41.09-1 Поповић Шапчанин М.
Медицинска школа 821.163.41.09-1 Марковић Кодер Ђ.
Ужице 821.163.41.09-1 Кујунџић Абердар М.

Оригинални научни рад
Примљен: 11. октобар 2017.
Прихваћен: 23. мај 2018.

ПОЕТСКА СПОЗНАЈА БОГА У СТВАРАЛАШТВУ ПЕСНИКА СРПСКОГ РОМАНТИЗМА (КОДЕР, ШАПЧАНИН И АБЕРДАР)

Апстракт: Циљ истраживања овог рада јесте сагледавање основних аспеката хришћанске духовности и поетске спознаје Бога у песништву Ђорђа Марковића Кодера, Милорада Шапчанина и Милана Кујунџића Абердара¹. Рад се, ослањајући се на поетику песника у романтизму и на књижевност која је стварана под утицајем европских друштвених и уметничких токова, у тежњи да се успостави национални и историјски континуитет, бави егзистенцијалном драмом човека. Методолошки гледано, рад представља синтезу неколико истраживачких поступака савремене науке, што је израз интердисциплинарног карактера предмета истраживања. Значајна су и размислања богослова за сагледавање ове теме у светлу хришћанске духовности, имајући у виду источноправославно хришћанство које је, својим културним наслеђем, у нераскидивој вези са стваралаштвом српских уметника. Поетски текстови прожети хришћанском духовношћу бирани су по оствареним естетским вредностима. Резултати истраживања су показали да поезија српског романтизма негује библијске теме и српско-византијско наслеђе, те адекватним језичко-стилским конструкцијама успоставља национални, духовни и историјски континуитет.

Кључне речи: поезија романтизма, хришћанска духовност, Божија промисао, христолико биће.

¹ Стихови песама поменутих песника назначени су по *Антологији поезије српског романтизма* (2011), Београд: Српска књижевна задруга, приредио Слободан Ракић.

Поетички континуитет успостављен у епохи романтизма ослања се на постојеће уметничке поступке књижевног наслеђа. Романтизам има потребу да изрази живот и унутрашње стање човека, да трага за узвишеним и бесконачним. Нови дух романтизма пробудио је у човеку далеку чежњу, свеприсутну у дубинама човековог бића, управо зато што је стварност ограничавала његов развој. О томе Слободан Ракићић каже: „Романтизам, то је узлет. Он је и побуна против друштвене стварности, онакве каква она јесте, али је много више и побуна против човекове угрожености и његовог положаја у свету” (Ракићић 2011: 17). Јунак романтизма трага за неосвојеним просторима, његова душа жуди за далеким, неухватљивим, јер је стегнут оковима земаљског. Српски романтичари, под утицајем светске литературе, граде просторе који постају уски за њихове јунаке, зато они крећу у нова узлетна искуства, бајроновским путем, често суочени са чамотињом Пушкинових јунака, често изненађени мистичним хајнеовским сликама. Народни дух, осведочено присутан у стваралаштву романтичара, искуство је колективног националног поноса у данима устаничке Србије, оживљено унутрашњом потребом да се осветли традиција, да се у мраку наслути пут ка светлости и слободи. Романтичарско расположење утиче и на ритам песме, мења се мелодија, говор, структура и у песмама народних певача. Утицаји прошлих времена, хеленски и хебрејски (библијски) и актуелизовање тематских планова у поетским просторима романтизма, давали су видљиве плодне резултате. То није био само случај са водећим песницима романтичарске књижевности (П. П. Његош, Б. Радичевић, Ј. Јовановић Змај, Ђ. Јакшић, Ј. Костић), већ је атмосфера романтизма једнако пленила и у поетикама других песника ове епохе (С. М. Сарајлија, М. Стојадиновић Српкиња, Јован Илић, М. Шапчанин, Ђ. Марковић Кодер, М. Кујунџић Абердар). Идеја је да се у овом раду истакну имена тројице песника, Ђорђа Марковића Кодера, Милорада Шапчанина и Милана Кујунџића Абердара, са намером да се њихово стваралаштво сагледа са аспекта хришћанске духовности. Промисљено унутрашње општење са Богом, као својеврсни хришћански доживљај присутан у поезији ових романтичара, указује на неговање културног идентитета у најширем смислу, а то подразумева и потврђивање духовних, традиционалних и националних вредности.

Горан Максимовић подсећа да су многе прилике у деветнаестом веку, историјске, политичке и културне, као и расцепканост и покрајинска специфичност, условиле промене и на књижевном и културном плану. Оно што је „српске књижевнике тога времена и на тим просторима окупљало у јединствену књижевну и поетичку цјелину јесте стварање на српском језику и снажно осјећање припадности српском народу, те заступање идеје о интегралној националној свијести” (Максимовић 2013: 8). Припадност српском народу подразумева и очување светосавског принципа. Ава Јустин Ћелијски подсећа на два основна начела светосавске философије света: „Прво је начело: свет је богојављање; а друго је: човек је богослужење” (Поповић

2005: 75). Према томе, човек непрекидно служи Богу – целокупним својим животом, о чему говоре и проучавани песници својим животом и стваралаштвом. Свети Сава је „први од Срба обрадио и разрадио у себи свето, еванђелско осећање света. У том осећању света, у тој философији света: Бог Логос је не само центар свих бића и твари него је и стваралачка и животворна и кохезивна и синтетичка и промислитељска сила у свим бићима и у свима тварима. Све зрачи Логосом, јер је све логосно и логично. Све има свој божански смисао, божански циљ, божанску вредност, све – сем греха, сем зла” (Поповић 2005: 73). Стваралачки порив песника је израз божанске природе у човеку. Стваралац који негује дар песничтва у славу Господа и сведочи својим речима лепоту Његове творевине, задобија милост неба и узвисује се пред Господом. Може се рећи да је такву поезију неговао и Милорад Поповић Шапчанин (1842–1895), дубоко свестан да зло није израз божанског делања. Изразити романтичар, дубоком побожношћу обликује песничку стварност. Његови романи, писани у стилу реалистичке поетике, имају елементе „романтичарске идилизације и сентименталности” (Максимовић 2003: 113). Отменог понашања и изгледа, образован и уман, наставник цртања, породичан човек, секретар у Министарству просвете и црквених дела у Београду, изабран за почасног члана Српске краљевске академије наука, имао је високу „свијест о јавној ријечи”, што му је обезбедило, између осталог, „да годинама буде на важним мјестима у институцијама образовања и културе у обреновићевској Србији” (Максимовић 2003: 113). Шапчанин је објавио три књиге песама, један путопис, спевове, пет збирки приповедака, десетак драма и два романа. Плодан писац у свом књижевном делу изражава патриотска осећања, поштовање традиционалних вредности, нежну лиричност, побожност и мисаоност. Слободан Ракитић истиче да је Шапчанин својим делом најавио неке писце и песнике и усмерио њихово формирање. У првом реду, Ракитић помиње приповедаче Лазу Лазаревића и Светолика Ранковића, али и песнике Војислава Илића и Алексу Шантића (Ракитић 2011: 587–588).

Песма „О љубави” Милорада Поповића Шапчанина говори о песниковом доживљају милости неба према малом човеку и повезаности међу догађајима и људима. „Када је са Богом, песник никада није сам. Основна питања која песник поставља у свом делу, питања су која поставља самом Богу, а то су питања смисла и постојања. Без Бога свет не би имао никаквог смисла. Јер је љубав Бог и Бог је љубав и у томе је највећа Божја милост. Ко зна куда би нас пут водио, где би се завршио да није смисла који нам даје религија, односно православље” (Ракитић 1998: 72). Ове речи Слободана Ракитића као да читаоце уводе у другачије читање поезије. Лирски субјекат осећа и срцем и разумом божанско деловање и осмишљавање човековог трајања, јер „не пропада ништа у вечној селени”. Све је *шајансџивено* „што са неба слази”, казује песник, верујући у вечну љубав као сvezу са божанском љубављу.

„Хоће ли у теби
Краја бити мени?
– Не пропада ништа
У вечној селени.
Узвишено срце
Што л’ си мени дала?
– Јер богови љубе
И створења мала.” (Шапчанин 2011: 428–429)

Кратка песма састављена је од питања и одговора. У свакој строфи прва два стиха садрже питање, а друга два стиха сваке строфе дају одговор. Библијска тема нашла је свој поетски одјек и у овим стиховима. Дијалогска форма представља познати разговор разума и душе. Оно што је објашњиво срцем до краја се не може разумом схватити. Разум је ограничен за тајанственост и лепоту љубави која је у самоме срцу. Дејство те љубави чије је порекло небеско тако је снажно да управља човековим разумом и води га ка светлости; отуда – „свака тамна звезда око сунца ходи”. Онтолошко питање о вечности душе обрађено је на лирски начин. Све што је од Бога дато не пропада, већ се враћа своје извору. Божија љубав је несагледива и неизмерна, она прихвата сваког човека чија душа показује напоре ка уздизању у опроштају и кајању. Човек је нејако створење које показује своју величину једино када истински жели да напредује у развоју душе. Да би душа расла, потребно је да расуђује и да разумом својим одвоји добро од зла. Радост срца упућује на везу са Творцем, а немир срца на силажење ка греху. „Божија милост је печат Творца и Божије благодати” и човек треба да се непрестано бори да сачува то стање душе, како не би био изложен пакленом наслеђу, „Адамовој свези са сатаном” (Радовић 2002: 219). Библијски мотиви обрађени у поезији овог ствараоца утврђују искуство архетипског наслеђа у човеку. Пред сваким хришћанином, подсећа Алфејев, отвара се пут ка обожењу, али се отвара и пут који води ка „бездну ада”. „Избор је на нама. Све што је било до Бога, Он је учинио; Бог је већ даровао спасење. Човеку остаје само да прихвати овај Божији дар са трепетом и радошћу, одбаци зло и стане на страну добра, одбаци смрт и стане на страну добра, одбаци саблазан ђавола и стане на страну Бога” (Алфејев 2009: 231–232). Спознаја Бога казана поетским језиком садржи искуство предака, колективно наслеђе, хришћанско поимање живота и откривање смисла.

У песми „Што су звезде тако бледе” песник исписује своју тугу због губитка драге особе. Осећања у његовој души, натопљена суморним размишљањима и патњом, рефлектују се на природу: звезде су бледе, месец се сетно крије, црна се поноћ спушта. Лирски субјекат осећа хладноћу и губитак животне радости. После суочавања са смрћу драге особе, његово трагање за животним смислом изгубило је циљ. Духовно клонуће лирског субјекта прераста у очај, што је приказано у последњој строфи.

„Ој, лахоре, веран друже,
Дедер тако лако пири –
Да с на овом гробу барем
Моја душа слађе смири.” (Шапчанин 2011: 423)

Призивање смрти коси се са хришћанским погледом на свет. Призив смирења потребан је сваком човеку у тренуцима туге како би се изборио са тешким помислима срца. Тако ће постићи подвиг вере и своје уздање у Бога. „У подвигу вере умире сав човек, да би у Христу оживео вечним животом. Човек умире, да би оживео – таква је антиномија вере. У подвигу вере умире и разум, но умире да би препорођен и прерађен вером добио свој бесмртни, свој вечни смисао у Христу” (Поповић 2005: 25). У овој песми, иако се одступа од хришћанске идеје православног подвига вере, а једино тако, како говори Ава Јустин, човек васкрсава из сопственог егоцентризма, могу се препознати елементи човекове запитаности над сопственом судбином. Ненаметљивим обраћањем читаоцима, Шапчанин постиже ефекат продуженог трајања својства песничке речи и продубљује богатство значења стихова.

Ђорђе Марковић Кодер (1806–1891) је рођен у Бингули крај Сремске Митровице, а школовао се у више градова и студирао права, медицину, астрономију, латински, грчки. Знао је неколико светских језика. У животу је радио многе послове. Није стекао диплому, али је био интелектуалац изузетног сензибилитета и надарености. Био је учитељ мачевања у Темишвару, Новом Саду, Београду и Крагујевцу. Био је преводилац и тумач код кнеза Милоша у Крагујевцу (Ракитић: 547, 549). Остао је непознат јавности и науци, иако је његово песничко дело значајно и вредно. Ракитић уочава да су Кодерови савременици поштовали његов *чудесни ѿаленаѿ*, иако нису у потпуности схватили дело *једној језичкој ѿенија*. Међу онима који нису разумели вредност Кодеровог дела налазио се и Скерлић, који је у његовом песничком делу видео „жонглерске речи”, а њега доживљавао као „збуњеног писца” са „замућеном главом”, чијој су се књизи дивили романтичари. У Ракитићевом односу према ставу Јована Скерлића осећа се потреба да се Кодер и његово песничко дело одбрани пред судом јавности, управо зато што је „оно заиста дело једног генија” (Ракитић 2011: 548). У нашој књижевности је много лепих примера молитвених путоказа и требало би указати на лепоту таквих стваралачких прегнућа. На значај песничког рада Ђорђа Марковића Кодера указивали су Миодраг Поповић, Душан Иванић, Сава Дамјанов, Слободан Ракитић. Ракитић је у Кодеровом језику откривао не само симболику приказане предметности, већ је видео шире и свеобухватније значење. Кодер се бавио откривањем суштине језика, ценио је Вуков рад, интересовала су га метафизичка питања. У његовим текстовима има разних митова. Вредност стваралаштва је у необичној симболици и метафоричности песничких слика. Његов труд је био велики и значајан. На крају животног пута био је сам

и напуштен. Свој живот је завршио у новосадској болници за сиромашне, 1891. године (Ракитић 2011: 549).

Најпознатије његово дело је *Сан Мајере српске*. Обимно стиховано дело садржи обиље песничких слика које су инспирисане лепотом хришћанске вере. Слика литургијског сабрања људи на звук звона манастира и њиховог причешћа симболично је представљена сликом пчелица које прилазе *јутирићу мегоносној цвеша* и у ројевима се радују. Примање Светог Причешћа јесте потпуни смисао литургије за сваког верника који присуствује и учествује у литургијском животу заједнице. Као круну добија Свето Причешће, односно сједињује се са живим Христом. Што смо ближи Богу живоме, ближи смо и једни другима. Сједињење са Господом је величанствено, „јер ми смо његов род, не само духовно него и по телу смо његов род. Он је примио на себе све нас, све наше бриге, тешкоће, невоље, страдања и патње, све Он носи. Он је једини носач који то може да носи, јер ми не можемо ни своје терете да понесемо и зато Он жели да му се приближимо срцем, осећањем, целим својим бићем и да никада не отпаднемо од Његове љубави” (Отац Тадеј 2007: 77–78). Бројне песничке слике Кодеровог дела управо говоре о заједничком делању, о саборности у којој учествују срцем и осећањима сви који су се у Богу сабрали и са њим поделили своје радости и своје патње, поверили му своје тајне, открили своје слабости и своју грешну природу. Јединственост различитости у свеукупној слици народа показује особеност Кодеровог песничког дара да повеже митске представе, искрену преданост Богу, народна искуства, веровања. У саборности смо упућени једни на друге и осећамо да смо невидљивим нитима међусобно повезани и да смо у исто време повезани са Творцем. „Додир душе са душом је загрљај вечности. Он не подлеже времену, он разоткрива нашу истиниту личност, он нас и оличава у Господу. Душом сусрести другог значи сусрести Божје у њему” (Монахиња Стефана 2015: 76). У Кодеровом делу импресивно делују слике такве саборности у данима када манастир окупља верни народ и када се од Велике Госпојине до Мале Госпојине могу наћи многе лековите траве, „мелемке од *Творца* создане” за разне муке људске.

„Ту су биљке лековите траве,
Ту мелемке од Творца создане –
Да кад муке на срце навале
Одлашкаје и свануће дају.
Што се купе измеђ` Госпојина,
Кад им соци тр`у и косну б`ле.” (Марковић Кодер 2011: 154)

По мишљењу Слободана Ракитића, у овом спеву у коме се преплићу разни митови, пагански и хришћански, антички и источњачки, Кодер је створио „сложену и херметичну песничку митологију” (Ракитић 2011: 549). Видљива је у овом спеву посебна склоност ка истраживању изворности јези-

ка и именовану свеколиког света као Божије творевине. „Изразити вуковац, Кодер је ипак осетио да му је српски језик за много шта што му је његова митска свест нудила тесан и претесан. Зато је и створио свој митски говор, свој ромор, свој језички и песнички систем” (Ракитић 2011: 549). Откривао је суштину језика и суштину човековог бића у потрази за Богом. У тим назначењима божанског пута, Кодер је аскетским односом према животу и стваралаштву градио своју стваралачку поетику. Овај спев, инспирисан животом у коме је садржана људска историја у божанском поретку, показује песникову неисцрпну љубав ка откривању сваког кутка земаљског живота у коме налази Божије присуство. А Бог је свуда невидљиво присутан. Та лепота божанске природе говори о органском јединству са Богочовеком Христом. „Човек богочовечанске, православне културе никад није сам: кад мисли, он – Христом мисли; кад дела, он – Христом дела; кад осећа, он – Христом осећа. Он никад није сам, већ увек са Богом; он непрестано сарађује са Богом. Јер шта је човек без Бога? – У почетку получовек, а на крају – нечовек. Једино у богочовеку, човек налази пуноћу свога бића, налази свој оригинал, своју бесконачност и бескрајност, своју бесмртност и вечност, своју апсолутну вредност...” (Поповић 2005: 57). Ове речи Аве Јустина објашњавају припадност човека Богу, садејство Божије у свему што човек дела, саборност која се остварује у међусобним додирима небеског и земаљског света. Та пожртвованост у давању себе зарад откривања суштине живота у поменутој Кодеровој песми је наглашена у сликама саборности и присуства литургији. Људска пожртвованост као највиши израз љубави дата је у стиховима када се *нафорица* са литургије носи у *марамци* и дарује ближњима како би их пратио Божији благослов и како би се опоравили од болести. Хришћански и фолклорни мотиви у Кодеровом песништву осликавају поштовање песника према народној традицији и дубоко разумевање православне антропологије. Такође, слика живота и слика смрти, болести и радости, људског трајања кроз живот у трагању за сопственим путем ка Богу који је „Пут, Истина и Живот”, уверљиво говори о изузетном песниковом осећају за језик којим се изражава човекова најдубља суштина и повезаност са Творцем.

„И та кротка Богугодна душа
Што се моли, за данче, пеленче,
За печалне душе и невољне
Спомиње их пред Тројством се клања
Да их прими, ил’ да их исцели,
И тај исти Божи Угодниче,
Што сан тера слатки са очију
У поноћи, кад настану плачи
Мајке божје, њена страданија,
Боле њене у стаду понавља
Тај не може милост измолити,

И мораде угинути друга.
Ту се губи и ум и умиште
Јер се смртно од свога постанка
Све замера, и све Небу греши.
Док би збрисо почињене грехе
Требао би целокупне веке” (Марковић Кодер 2011: 159–160).

Ова песничка слика о предавању Божијој милости, са поверењем да ће Бог *или да њрими или да исцели*, говори и о смрти која се прихвата као неминовност јер је све *смртно од своја њосијанка* и грешно пред светлошћу Божијом. Кодерова поезија у својој свеобухватности, по обиљу мотива и лепоти језика, пространа, дубока и мисаона, нуди изазове у истраживачком смислу. Са аспекта хришћанске духовности, назначени пут ка откривању суштине божанског пута у Кодеровој поезији савременом читаоцу омогућује спознају личне и свеукупне човекове егзистенције. Новозаветне теме у Кодеровој поезији подстичу на трагање за библијским изворима о исцељењу у Витезди, о вери и захвалности Богу за исцељење, о улози Дјеве Марије и њеном смерном примању радосне вести Арханђела како би била достојна велике мисије која јој је поверена (Радосављевић 2015: 57). Са таквим искуством читања и разумевања библијских текстова, јасније су паралеле у књижевним текстовима који се баве хришћанским темама.

Милан Кујунџић Абердар (1842–1893) је рођен у Београду, где је завршио основну школу. Немачку школу је учио у Панчеву, гимназију у Београду, а студирао је у Београду, у Бечу, Минхену, Паризу. Био је професор на Великој школи, чиновник Министарства просвете, посланик, министар просвете, опуномоћени министар у Риму, почасни члан Матице српске. Писао је стручне радове. Објавио је две књиге песама: *Први јек* (1868) и *Други јек* (1870). Заступљен је у бројним антологијама нашег песништва (Ракитић 2011: 586). У првој књизи, која треба да даје глас, вест – *абер свуда, на четири стране*, налазе се рефлексивне песме, а друга књига садржи љубавне песме. Абердар се бавио науком, философијом и књижевношћу. Његове песме су се компоновале. Његови бројни читаоци потврђивали су вредност његових песама, иако критика није високо вредновала његово стваралаштво (Макисмовић 2013: 100–101). У песмама Милана Кујунџића Абердара наслућује се једна фина линија побожног расуђивања, својствена истинским мислиоцима и трагаоцима за Божијом промисли. Учио је и обликовао своја сазнања на европским универзитетима, али није одступио од своје суштине, како су то урадили многи умни људи тога времена. Упозорава нас Ава Јустин у тексту *Наша инџелијенција и наша црква* на опасност од неговања једночулног човека који „лучи мисао из тела”. Такав човек непрестано врши „самоубиство над самим собом” и разграђује датост Божију (Поповић 2005: 135). Непомирљиви антагонизам у самом човеку, између његове земне стварности и бескрајне потребе духа, у једном историјском моменту потпуно је захватио

човеково биће. На таквом путу, у таквим околностима, требало је сачувати целовитост и христоликост. То није могао свако. То је могао само онај ко је умео да се супротстави свему што унижава и деградира човека. На том путу одупирања свему што човека везује у његовом хитању ка небесима био је и Абердар, својим научним радом и својом уметношћу. Заговорник слободоумних идеја, својим ставом, својим стваралаштвом, често је улазио у сукобе са државном цензуром (Максимовић 2013: 101). Но, он је био „омиљена појава у престоничким књижевним салонима седамдесетих и осамдесетих година 19. вијека” (Максимовић 2013: 99). Зато што је знао вредност речи и зато што је ценио Бога у човеку, сачувао је себе од искушења времена у коме је живео и стварао. О томе најизразитије говоре његове песме, лирски одједи његове душе. У њима је овај „гласни лиричар”² сачувао самосвојност своје природе, а свој песнички израз обогатио знањима и сазнањима европског искуства.

У песми „Ђачки јади”, складним песничким ритмовима наглашена је интуитивност песника за вишемислено поимање стварности. Рефлексивност песме учвршћује датост небоземне равни у којој су се сусрели Бог и сатана, добро и зло, чистота и грех, човек и нечовек. Откривање смисла битисања и притајени страх од могуће казне Божије због људског сагрешења и похлепе одговара наслову песме. Цитиране речи Аве Јустина управо говоре о стварности која кидише на човеков ум, а он се спонтано препушта земаљској логици ствари, гасећи у себи могућност да се развије ка небу. Међутим, дешавају се такви тренуци да човек дође на ивицу својих снага када завапи Богу тражећи утеху. Сваком ко спозна Страшни суд своје савести, своје пролазности, своје вечности, Бог прилази као покајнику и помаже му да се уздигне. Када човек почне да открива своју веру, смисао свога постојања, свој Страшни суд, желећи да проникне у унутрашњу страну своје природе и живу везу са Богом, отварају се многа питања. И очекују се многи одговори. Човек зрео у вери не очекује одговоре Божије, он смирено прихвата стварност, он посматра стварност, он чува себе и своје срце, верујући у Божију логику, не расуђује ђачки, лакомислено, брзоплето, наивно. Зрео човек, са искуством вере и својим постојањем, брани своју есхатологију, своје учење о последњим данима и вечном животу. Свестан своје грешности, не суди и не осуђује, већ непрестано размишља како да себе исправља на путу ка Богу и Божијој милости. Зато наслов песме одговара смислу песме. Ишчекивање Божије реакције на људску бруку и сагрешење, у песничкој слици треће, последње строфе, подтекстом својим нуди двоструке аспекте. Човек кога муче „ђачки јади” коначно треба да „порасте”. То је могуће уз дубоку и пожртвовану љубав ка свему што је божанско, уз разбуђивање све-

² „Гласни лиричар” је наслов текста о Милану Кујунџићу Абердару. Погледати: Горан Максимовић, *Заборављени књижевници (књижевноисторијски оједи о скрајнутим иисцима српској девейнаесџој вијека)*, стр. 99–102, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, Пале, 2013.

сти, отварање срца и ума. Тада неће бити потребе за осудом. Други аспект одговара доживљају човека, а тиче се истините слике приказане стварности. Зло је завладало, „јата ђаволова” су под небесима претња човеку, човек се интересује само за материјалне вредности – злато, дукате и *ірешне* паре. Но, уочавање и осуда тих проблема суштински не решава ништа.

„А ја гледим... кад ће Бога
Гневан храму свом да доспе,
Да ту бруку ногом гурне –
Да на земљу доле проспе?” (Абердар 2011: 417)

Хришћански духовни оци, у богатој светоотачкој литератури, бавећи се библијским мотивима добра и зла, подсећају да човек треба непрестано да развија себе у добру, да се добротом одупире злу и да решавање великих и вечних питања треба да повери Богу. Само онај ко је превазишао „ђачке јаде” могао је да напише овакву песму, гледајући стварност са ивице времена, утискујући своју мисао и реч у вечност. Право уметничко дело помаже човеку да расте само онда када додирне душу. Песник то постиже не песничким занатом и вештином, већ искреношћу свога срца и великом љубављу према своме роду. Зато је свака песма Абердарова одјек у дубинама читалаца и заслужује посебно место у нашој књижевности.

Смерност срца као израз дубоке посвећености величанствености Божије творевине наглашена је у песми „Тише ветар”. Слика двоструке стварности открива нам могућност избора која је дата човеку као право на слободу. Лирски субјекат, који у ноћи пред крчмом стоји, интензивније доживљава ноћ унутрашњим својим чулима него свирку која допире до њега. Дилеме нема, нити искушења. Њега у овом трену не привлачи ни бука ни разговор, ни свирка ни весеље. У овој ноћи под месечином, његова душа има потребу за тајном неба. Смиреност у срцу открива лепоту Божије благодати и милости. Песма у целости одише унутрашњом динамиком вечности када се човек отвореношћу свога срца препушта пробуђеној лепоти Божије милости.

„Срце ми се, богтепита
Око чега загледало...
Можда му је мило глати
Где уморно зрачје пало.
Можда му је новог неба
Кроз поноћи ветар пирноћ –
У оку ми мекост нека,
У грудима тако мирно,
Тако мирно...” (Абердар 2011: 418)

Богочежњива душа у овој песми слика је сваког човека који се у судару са пролазним одлучује на тренутке тишине како би се сусрео са собом и Богом у себи. Иако су ти тренуци ретки, они се дешавају и потребни су човеку. Битно је да човек освести у себи ту потребу остваривања блискости са Богом, ради свог духовног напредовања. Ова песма јесте исповест срца на коју има право човек који чезне за Христом. У тој ноћи је све мирно. Сусрели су се Бог и човек и човек је отворио срце да осети лепоту Божије љубави. Тишина доминира песмом, тишина свеprisутства Божије љубави. Овај план песме је сугестивнији, динамичнији и гласнији од свирке у крчми која се доживљава као далеко присуство земаљске радости, као сећање на неко драго прошло време. Метафизички одједи у човеку блиски су душевној страни његовог бића. Спајање различитих просторно-временских планова песме условљено је позицијом лирског субјекта. Песма је испевана у првом лицу, што обезбеђује позицију посматрача који својим доживљајем даје смисао тренутку који описује. Питањем односа временске и просторне перспективе, као и одређивањем тачке гледишта у уметничком делу бавио се Успенски. По његовом моделу, могли бисмо спојити конкретан план (крчма) и апстрактан план (космички доживљај) у тачки гледишта лица које описује стање тренутка. Истовремено дешавање остварено је двоструком перспективом. Тиме је усложњена лирска структура песме (Успенски: 1979: 102, 105). Са друге стране, измењена суштина стварног и спознаја надстварности блиска је духовној ситуацији времена о којој говори Јасперс и која се појављује у новом облику (Јасперс 1987: 40). Искуство крчме је познато, али је духовно биће човекове личности у том тренутку показало потребу за доживљајем надстварног. Асимилација искустава створила је посебан тренутак који превазилази доживљено и ствара ново искуство према коме ће се касније успостављати логичка дистанца, али се у овом описаном тренутку она изоставља. Песма обилује метафоричким сликама, метафизичким дубинама мисли и хришћанском лепотом осећања, па се Абердар својим стваралаштвом придружује песничком небу наших романтичара који су имали слуха за узвишене теме.

Златни деветнаести век дао је даровите и умне градитеље језика, мисли и осећања, који су, усавршавајући и умножавајући *шаланше* од Бога дате, захваљивали Богу на неизмерној његовој љубави. Органска веза уметности и религије потврђује међусобно прожимање, а сваки од поменутих песника романтизма има свој аутономни свет у коме је религиозни доживљај поетски обликован. Њихова поезија је есхатолошки усмерена јер је потврдила веру у преображај и моралну чистоту кроз покајање. Жива реч христоликог бића, песничким језиком утемељена, размакла је све међе за откривање Божијег присуства. Својом поезијом, Кодер, Шапчанин и Абердар достигли су песничке висине духовних искустава највећих стваралаца књижевне уметности. Њиховим стваралаштвом обухваћена су суштинска питања православне антропологије и потврђено је да религиозно охристовљено биће с љубављу негује национални и културни идентитет српско-византијског наслеђа.

ЛИТЕРАТУРА

Алфејев (2009): Иларион Алфејев (епископ), *Ви сїе свѣтлосї свейу*, Краљево: Епархија жичка.

Јасперс (1987): Карл Јасперс, *Духовна сїтуацїя времена*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.

Максимовић (2013): Горан Максимовић, *Заборављени књижевници*, Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”.

Монахиња Стефана (2015): Монахиња Стефана, *Јасика*, Београд: Партедон.

Отац Тадеј (2007): Отац Тадеј, *Будимо смирени ради своїа добра*, приређивач Добривоје Младеновић, Београд: Злагоусти.

Поповић (2005): Јустин Поповић, *О духу времена*, Београд. Политика.

Радовић (2002): Амфилохије Радовић, Митрополит црногорско-приморски, Зборник *Њеїош, наш савременик*, Никшић: Библиотека „Њеїош”.

Радосављевић (2015): Ј. Радосављевић, *Библїјске шеме*, Нови Сад.

Ракитић (2011): Слободан Ракитић, *Анїолоџїя љезїје срїскої романиїизма* (предговор), Београд: Српска књижевна задруга.

Valentina M. Zlatanović Marković

Medical high school

Užice

KNOWLEDGE OF GOD IN THE POEMS OF SOME SERBIAN ROMANTIC POETS (KODER, ŠAPČANIN AND ABERDAR)

Summary: The paper deals with some basic aspects of Christian spirituality and knowledge of God in the poems of Đorđe Marković Koder, Milorad Šapčanin and Milan Kujundžić Aberdar. Taking into account Serbian Romantic poetry, which was under the influence of European social and artistic trends, but at the same time trying to establish national and historical continuity, the paper analyses the drama of human existence. The research is interdisciplinary and represents a synthesis of several scientific procedures. The selection of the poets' works is based on their esthetic values. The results of the research show that Serbian Romantic poetry contain Christian themes based on Serbian-Byzantine heritage and uses adequate language and stylistic devices to establish national, spiritual and historical continuity.

Key words: Romantic poetry, Christian spirituality, God's thoughts, Christlikeness.